

EXPO '13 REDIVIVUS

Op 3 november jl. was het precies ZEVENTIG jaar geleden dat onze EXPO '13 haar deuren sloot. Gedurende meer dan een half jaar of anders gezegd gedurende HONDERDEENENNEGENTIG dagen, zonder een gebenedijde dag over te schrikkelen, hadden honderdduizenden Gentenaars, landgenoten en vreemdelingen van om het even welke huidskleur en klederdracht de brede lanen en de grote en minder uitgestrekte paleizen, hallen en paviljoenen tot uitputtens toe doorlopen en doorslenterd. Met, huiswaarts kerend, een herinnering meedragend die ze vrijwel nimmermeer zouden kwijtraken. ZEVENTIG jaar ! Wat een onmetelijke tijdsspanne ! Edoch, van 't ogenblik dat ze voorbijgesprint zijn, die lange jaren, lijkt het ons dat ze toch maar weinig om 't lijf hadden. Dat ze, jammer genoeg, verzwonden waren als voorgoed optrekkende nevels. Ik wil er een dure eed op doen dat al degenen die die sluiting meemaakten – hun aantal slenkt helaas van jaar tot jaar – geen moeite moeten doen ze vandaag de dag nog eens in haar minste details appetijtelijk te herkauwen. Vergeet vooral niet dat die per slot van rekening geschiedenis makende gebeurtenis plaats greep in een tijd die het moest stellen zonder radio, zonder TV, zonder raketten, zonder maanreizen, zonder een Flanders' Technology.

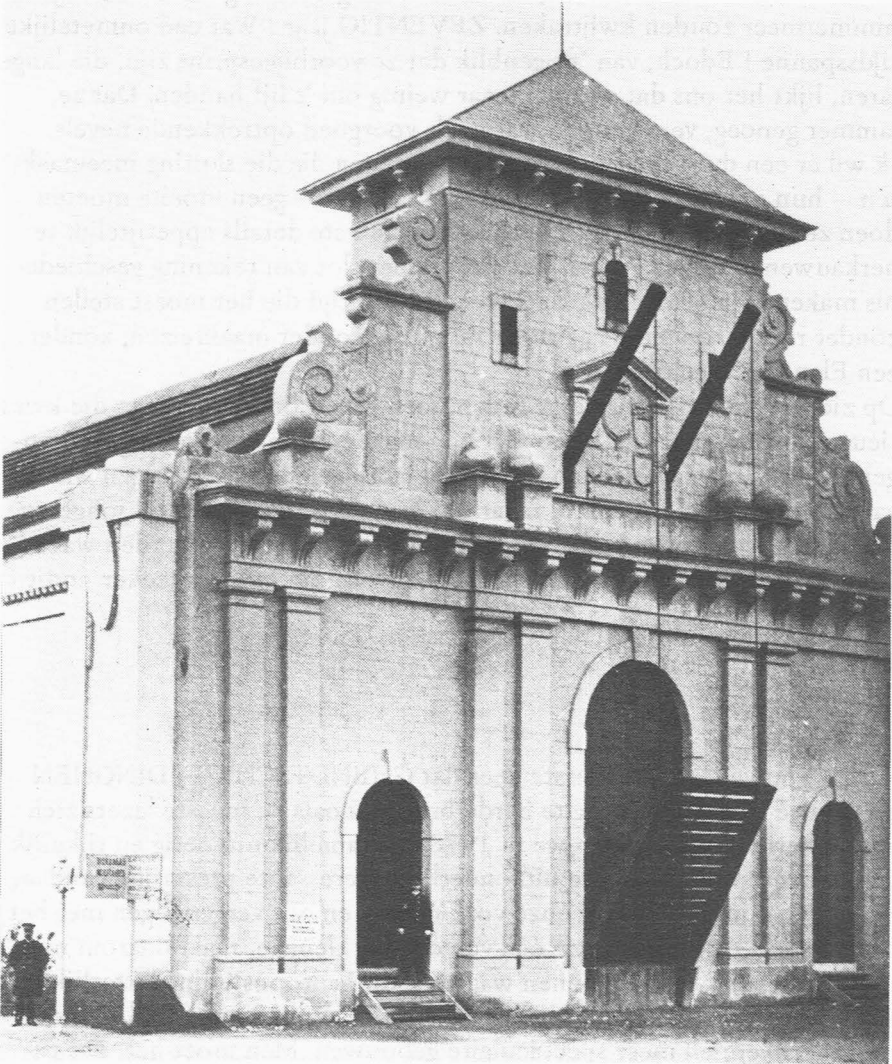
Op zich zelf reeds een geldige reden, menen we, om niet zozeer die kwestieuze sluiting, maar de Expo zelf nog maar eens in herinnering te brengen. Natuurlijk van degenen die zoveel jaren geleden de getuigen waren van dat universeel gebeuren, maar ook van de velen, de zoveel jongeren, die alleen “van horen zeggen” en van oude prentkaarten leerden wat Gent in '13 vermocht te presteren. En, geloof me vrij, voorzeker nooit meer presteren zal.

*

* *

Het is trouwens niet de eerste keer dat GHENDTSCHÉ TYDINGHEN de Gentse Tentoonstelling te berde brengt. Zoals de meeste lezers zich zullen herinneren wijdden we in 1978 een tamelijk uitvoerig en rijkelijk geïllustreerd opstel aan die uitzonderlijk interessante prestatie. Vandaag zullen we minder hooi op onze vork nemen en ons vergenoegen met het brengen van een bezoek aan één van de allerkleinste, maar daarom niet onbeduidendste – paviljoenen waarmee de Tentoonstelling letterlijk bezaaid was. Een dat om zo te zeggen verloren liep tussen de talloze veel omvangrijkere en meer spectaculaire gebouwen. Men moet het, dat paviljoen, zelfs zo onooglijk gevonden hebben dat de plattegrondmakers

het blijkbaar niet nodig achtten het een plaatsje op hun tekenwerk te gunnen. Als we ons niet vergissen bevond het zich in de onmiddellijke nabijheid van Oud-Vlaanderen. We kunnen inderdaad niet genoeg herhalen hoezeer het de Organisatoren van de Tentoonstelling tot ere strekt zoveel aandacht besteed te hebben voor Gent en zijn Verleden. Het zo-even genoemd Oud-Vlaanderen stoffeerden ze zo kwistig als 't maar kon met wat de stad aan mooie hoekjes en kantjes bezat : een imposante monumentale ingangspoort, een trouwe kopie van de poort van het Oud Begijnhof, een Alijnshospitaal met zijn kapel en typisch torentje, een rij Penshuizekens, een schilderachtig Schokkebroersvestje en niet minder

Afb. 1. Voorgevel van het Militair Diorama.

pittoreske huizekens weggepickpocket uit het Nieuwpoortje, de Sint-Lievensstraat en het Meerhem. En wat het paviljoen betreft dat volledig aan Gents geschiedenis gewijd was — u weet dat men het wijselijk in de huid van het Prinsenhof stak — al wat een Oudheidkundig Museum zijn naam waardig kan bevatten, was binnen zijn muren als het ware opgestapeld.

Nog meer wensten de op hun stad verliefde Gentenaars over de vergane tijd tentoon te spreiden, met name over de ebbe en de vloed die de defensie van hun geboortegrond in de loop van de voorbije eeuwen gekend had. Een nog niet zo'n gekke wens als u 't mij vraagt.

Het was de heer MAURICE DE SMET DE NAEYER, een van de directeuren-generaal van de Expo die de stier bij de horens zou nemen en ervoor zou zorgen dat de Tentoonstelling in het algemeen en Gent in het bijzonder een pronkstuk rijker zou worden. Natuurlijk was zijn eerste werk eens terdeeg te rade te gaan bij de velen wier kennis van Gents verleden aan geen steen hoefde getoetst te worden. Besloten werd dat 1° als uithangbord DIORAMA MILITAIRE / MILITAIR DIORAMA zou krijgen; 2° VIJF heel verscheiden episodes uit Gents krijgskundig verleden zo aanschouwelijk mogelijk zouden voorgesteld worden; 3° de heer stadsarchivaris VICTOR FRIS zou instaan voor het verzamelen van de documenten en het opstellen van het scenario; 4° de bekende kunstschilder JULES GONDROY de leiding van het schilderen op zich zou nemen. Ik vergat bijna te vermelden dat het een onbekend gebleven mecenas was die de algehele onderneming bekostigde. Ging achter die niet te verschonene anonimiteit soms de naam niet schuil van de man die de soldateske wagen zo kordaat aan het rollen gebracht had? Hoe dan ook wijst alles erop dat de uitvoering van het zo zorgvuldig geplande spel als van een leien dakje liep. Zoals reeds gezegd was het dank zij de verstandige en hechte samenwerking van de historicus Fris en de kunstenaar Gondroy dat de reusachtig grote schilderijen — ruim 6 m x 5 m — konden geschapen worden. Reeds in oktober 1912 kwamen de schetsen van de werken gereed. Natuurlijk hadden Gondroy en zijn medewerkers *H. van Melle* en *A. de Cuyper* meerdere maanden van doen gehad om de gegeven opdracht tot een goed einde te brengen. Een amusant detail: het was in Gondroy's atelier gelegen in het gewezen Vrouwebroersklooster (Patershol) dat 1° de voltooide schetsen voor enkele gegadigden geëxposeerd werden; 2° de doeken tot stand kwamen.

Het gebouwtje waarin het *Diorama* ondergebracht was, was, dat spreekt vanzelf, opgericht in functie van zijn uiteindelijke bestemming.

Stel u voor: een rechthoekige constructie waarvan alleen de voorgevel verraadde wat ze binnen haar muren aan zo waardevolle als intrigante curiosa niet alleen te presenteren maar eveneens te beschermen had.

Een pracht van een voorgevel die er warempel niet om loog, want hij

bootste wellicht het indrukwekkendste militair bouwwerk na dat Gent ooit bezeten had : de *voornaamste ingangspoort van het gewezen Spanjaardskasteel*. Wat het interieur van het gebouwtje betreft boden de twee lengtezijden de plaats voor telkens twee schilderijen. De overblijvende breedte wand diende om door het vijfde kunstwerk ingenomen te worden.

Dat een keur van wapens en wapenuitrustingen, vaandels en portretten voor de animerende noot zorgden hoeft nauwelijks aangestipt te worden. Wat er na de sluitingsdag met al die precieuze dingen gebeurde ? De voorwerpen gingen vanwaar ze gekomen waren : naar musea of particuliere verzamelaars. Gondry's troetelkinderen zouden helaas heel wat sombere als zonnige dagen te slijten krijgen. Eigenlijk had men ze voorbestemd om een van de grote zalen van het Stadhuis te decoreren. Van dat voornemen mocht evenwel niets in huis komen. Oordelend dat alleen authentieke historische documenten voor dat doel in aanmerking mochten komen – ongelukkig konden de doeken in kwestie dat niet genoemd worden – zou men over hun bestemming eens rustig slapen. Een kort dutje werd het want zonder er veel “doekjes” om te doen maakte men van de vijf “doeken” grote rollen die stilletjes verhuisden naar een bergplaats van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. Gedurende lange jaren lagen ze daar te ... laten we zeggen te mediteren zonder dat er een haantje over kraaide. Gelukkig niet voor eeuwig en altijd, want bij de inrichting van het Schoolmuseum herinnerde *Michel Thiery* zich het bestaan van de schilderijen. Doch in aanmerking genomen van hun buitenissige afmetingen kon er geen sprake van zijn een paar ervan in de *Pirenezaal* op te hangen. Ook zijn broer, leraar *Henri*, wist van de kwestie evenals een aangehuwde neef van hem, de man van zijn nicht *Irma Thiery*, die als onderwijzeres gehecht was aan de school D. van Monckhovenstraat : *Raymond Haegeman*, directeur van de school Martelaarslaan die er wat voor voelde een paar van de schilderijen in zijn school te ontrollen.

Evenals zijn vrouw, die bovendien een goede pianiste was, was vriend Raymond een fervente liefhebber van al wat met plastische en grafische kunst te maken had. Zijn woning droeg dan ook het stempel van hun kunstmin : authentieke beeldhouwwerken, schilderijen, etsen, zelfs artistieke foto's. Geen wonder dat zijn school van de brokken meedeelde en maar liefst op een mini-museum geleek. Kortom Henri zorgde ervoor dat drie zeker, misschien vier schilderijen van de Academie naar de Martelaarslaan verhuisden. Gespannen op stevige ramen kregen ze een welverdiende rustplaats in de trapzaal en in een van de klaslokalen van het gebouw. Zoland Mondje de school Martelaarslaan dirigeerde, het is te zeggen tot op het ogenblik dat hij naar de school Onderstraat (Laurentin-

stituut) overging, veranderde niets aan de schilderijen-kwestie — aan het menemen van Gondry's doeken kon niet gedacht worden — tot kort na de beëindiging van W.O. II, ik weet niet precies wanneer, vlijtige handen de schilderijen zonder veel omhaal van hun ramen losmaakten, oprolden en met de laagste dienst expedieerden naar de plaats die hun maar al te zeer bekend was. Vraag me niet wat er van ze geworden is. Als ze nog bestaan laat ze ontrollen en prevel een schietgebedje.

*
* *

Doch laat ons liever uit de doeken doen hoe Gent het aan boord gelegd heeft om een waarachtige vestingstad te worden.

Reeds onder de regering van graaf *Filips van de Elzas* (1136-1191) sedert 1159 titelvoerend; sedert 1168 daadwerkelijk regerend) begonnen de Gentenaars er werk van te maken hun (luxueuze) woningen in authentieke vestingen (stenen) te herscheppen en hun Portus in staat van verdediging te stellen. Dat die pretentieuze bedoeningen niet in de smaak van hun heer en meester vielen laat zich gemakkelijk indenken. Iemand die zich in de toenmalige Westelijke Wereld zo'n vooraanstaande plaats had weten eigen te maken en zo'n politieke invloed had weten te verwerven zou eens en voor altijd korte metten maken met dat weliswaar veel duiten bezittend maar naar zijn gevoelen ietwat te overmoedig volkje. Dat gebeurde in 1178/79 na zijn terugkomst van zijn eerste bezoek aan het Heilig Land. Om, zoals bekend is, aan de hoogmoed van de Stroppendragers in spe paal en perken te stellen, deed hij het Gravensteen bouwen (poortgebouw voltooid in 1180). Datzelfde jaar wist hij zich te doen aanduiden als voogd van de Franse troonopvolger Philippe-Auguste (1165-1223) die hij op de koop toe deed trouwen met Isabella, de dochter van zijn zuster Margaretha (van de Elzas). Van familiebanden gesproken : deze Margaretha was gehuwd met de graaf van Henegouwen, Boudewijn V, een feit dat even later roet in 't eten van Filips' weduwe zal gooien. Inderdaad, in 1159 was onze graaf in het huwelijk getreden met Elisabeth van Vermandois met het gevolg dat hij in 1164 in het bezit kwam van Vermandois en Amiens. Helaas eiste de Franse koning bij Elisabeths dood (1182) dezer bezittingen zonder veel plechtplegingen op. Doch Filips verloor onwederroepelijk de strijd waardoor hij de verworven gebieden voor goed moest teruggeven. Toch verloor hij de moed niet. In 1184 hertrouwde hij met Theresia, de dochter van de koning van Portugal in de geschiedenis beter bekend als (koningin) *Mathildis*. In 1190 vertrok hij opnieuw naar het Heilig Land (Derde Kruistocht). Ongelukkig overleed hij bij het beleg van Akko, slachtoffer van een alles verdelgende pestepidemie (1 juni 1191).

Dat overlijden bracht alhier de poppen aan het dansen. Met hun tweeën, aan de ene kant weduwe *Mathildis*, aan de andere kant het echtpaar *Boudewijn-Margaretha* zaten ze op hete kolen te wachten hoe en wanneer ze het graafschap Vlaanderen zouden kunnen inpalmen. Goed, maar daar waren ook de op revanche azende Gentenaars die niet aarzelden uit de grafelijke familietwist voor zich zelf heel gangbare munt te slaan. Weinig scrupuleus zoals ze waren zetten ze *Mathildis* het mes op de keel en dwongen haar een keure (kalfvel) af, hun machtigend hun grondgebied (lees *Portus*) van een verdedigingsgordel te voorzien. Waren ze soms niet voldoende bij kas om zich die weelde te permitteren? Nog in hetzelfde jaar 1191 werd hun een 32 artikelen tellend kalfvel verleend. Nadat (koningin) *Mathildis* met een kluitje in het riet gestuurd werd — ze behield een tamelijk belangrijke huwelijksgift in Zuid-Vlaanderen — en *Boudewijn* tot graaf van Vlaanderen gepromoveerd was, manoeuvreerden de Gentenaars, het doel heiligt de middelen, derwijze dat de nieuwe heer en meester niet alleen *Mathildis*' keure bekrachtigde, maar er zelfs 4 nog belangrijkere artikelen aan toevoegde.

Meer had Gents Magistraat niet nodig om met de ommuring van hun stad, een 80 ha grote ruimte die men alras met de naam van *Kuip* toebedeelde, van wal te steken. Die omheining bestond gedeeltelijk uit aarden wallen of houten palissaden, gedeeltelijk uit metselwerk doch leunde in ieder geval tegen een eind Schelde of Leie of Ketelvaart. Slechts op 4 bepaalde plaatsen was ze onderbroken om de nederzetting van evenveel poorten mogelijk te maken: 1° de *Ketelpoort*, ook *Frankrijkpoort* (*Porta Gallica*) genoemd; ze verbond de stad met Kortrijk en verder; 2° de *Brabantpoort* (*Braempoort*); ze verbond de stad via de *Brabantdam* met Brussel en verder; 3° de *Steenpoort*; ze verbond de stad via de *Steen*dam met het Land van Waas en Antwerpen; 4° de *Walpoort*; ze verbond de stad met het Sint-Pietersdorp. Later, toen het gebied gelegen binnen de tussen 1165-1191 gegraven *Houtlei* in het verdedigingsstelsel geïntegreerd werd, kreeg deze gracht op zijn beurt 2 grotere en 1 kleine poort: de *Zandpoort*, later *Zottepoort* genoemd, gelegen bij de huidige *Zandpoortstraat* en de *Torenpoort* (*Turrepoort*, *Torhoutpoort*, *Drongenpoort*), deze gelegen bij het begin van de *Hoogstraat* die vroeger wel eens "grote straete buten Turre" geheten werd. De *Posterne* (*Posteerne*) was als dienst- of waterpoort minder belangrijk dan de zoëven genoemde poorten. Ze bevond zich op de plaats van de huidige *Posteernestraat*, voordien *Bestormstraat* genoemd.

Ongeveer gelijktijdig (1253) werd onze verdedigingsgordel zowel naar 't zuiden toe als naar 't noorden op een ingrijpende wijze opgeschoven (1270): de *Ketel-* en de *Walpoort* zagen zich vervangen, de eerste door de *Petercellepoort* (later *Kortrijksepoort*), de tweede door de *Overpoort*,

meestal doch abusievelijk Heuvelpoort genoemd. De Steenpoort werd om zo te zeggen van het begin van de Steendam naar het einde ervan opgeschoven : de *Sint-Jorispoort*.

Middelerwijl bleef de stad haar grondgebied maar steeds uitbreiden. Reeds vóór 1308 had men een van een hoge wal voorzien gracht gegraven die de Leie in verbinding stelde met de Lieve : de *Ekkergemvest*. Zuidwaarts was het een andere versterkte gracht die de Bovenschelde met de Nederschelde verbond (1383) en verdedigd werd door 2 poorten : de Keizerpoort en de Sint-Lievenspoort.

Van een landmeter die in 1397 de omtrek van de stad opmat vernemen we dat die, in onze maat uitgedrukt, maar liefst 13 km bedroeg, wat betekent dat Gent op dat moment tot de meest uitgestrekte steden van het Westen kon gerekend worden. Waren de Gentenaars, dat wetend, niet zo snaaks de Vrolijke Keizer Karel dat nogal gedurfd gezegde in de mond te leggen : je mettrais Paris dan mon Gand ?

Diezelfde, maar voor de gelegenheid wat minder vrolijke Keizer Karel zou tijdelijk een halt toeroepen aan Gents groei. Daartoe bouwde hij niet alleen een geweldige Citadel (*Kasteel van K.K.*) op de plaats waar de eeuwenoude Sint-Baafsabdij zolang gebloeid had, hij verordende tevens de algehele slooping van Gents defensiesysteem. Wat goddank slechts sporadisch gebeurde.

Wat er na verloop van tijd van die gordel geworden is tonen ons de merkwaardige alhoewel niet vlekkeloze plattegronden die knappe cartografen aan het papier toevertrouwden : die van Braun-Hogenberg (1576); van Guicciardini (1581) die tot 1635 zal herdrukt worden.

De laatsten die enige zorg aan de werken besteedden waren *Jan van Hembyze* (1577-1584) en na diens terechtstelling gouverneur *Alexander Farnese*. Derwijze dat het plan opgemaakt door de landmeter Jean de Buck "Enceinte fortifiée de la Ville de Gand en 1590" (Stadsarchief) ons een totaal beeld verstrekt van die karakteristieke defensiegordel : een gelijkbenige driehoek waarvan de basis grotendeels ingenomen is door het inmiddels opgelapt Spanjaardskasteel en de top van de driehoek naar *Einde Were* wijst. Evenals de talrijke bolwerken (bastions) : Thenden Mueren; Thenden Weere; Biloque Bollewerck; Oranje B.; 's Graven B.; Leysen B.; Geusen B.; Hembijzen B. droegen de nog talrijker zo oude als nieuwe vesten een veelbetekenend toponiem : Ketelvest; Koutervest; Ekkergemvest; Sint-Jansvest; Sint-Michielsvest; Keizervest; Sint-Lievensvest; Bijlokevest; Blaisantvest; Begijnevest en als het niet anders kon Oude Vest. Sommige van die vesten zullen gaandeweg wegens de in hun nabijheid gelegen bolwerken boulevards genoemd worden (bolwerk – bolvèr – boulvèr – boulevard) : Ekkergemboulevard, Sint-Lievensboulevard. Namen die puriteinen naderhand ongevraagd zullen veranderen in *lanen*.

In 1671 zal men bezuiden de twee Sint-Pieterspoorten (Petercellepoort en Sint-Lievenspoort) een nieuwe Citadél uit de grond stampen, het zg. Montereyfort, een Spaanse gril voor welks bouw de stad voor haar deel een 130 000 florijnen had neer te tellen. (Voor 't geval dat u 't vergeten is : don Juan de Cuniga y Fonseca, graaf van Monterey (1649-1716) was van 1670 tot 1675 landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden, precies de tijd om zijn fort op te trekken. Dat fort zal anderhalve eeuw later de plaats moeten ruimen voor een andere, nieuwe, waarachtige Citadél die tijdens het bewind van koning Willem I opgericht werd.

*

* *

Na zowel in de ruimte als in de tijd een vrijwel lange omweg gemaakt te hebben haasten we ons, gezwind stappend, het Spanjaardskasteel binnen te wandelen om even gezwind met Gondry's meesterwerken kennis te maken. Zoals reeds gezegd bestonden die uit vijf gigantische schilderijen die we samen de revue zullen passeren.

EERSTE EVOCATIE Het Gravensteen

Vooraleer het eerste doek een *Beleg en Inneming van 's Gravensteen* een blik te gunnen moeten we willens nillens in herinnering brengen welke belangrijke gebeurtenissen die belegering voorafgingen en welke erop volgden.

Sedert een hele tijd boterde het niet tussen de graaf en de Franse koning, zijn suzerain, die slechts van één ding droomde : het graafschap vierkant aan de kroon te annexeren. Begin 1300 was het zo laat. Nadat de graaf, Gwijde van Dampierre, zijn zonen Robrecht van Bethune (de fameuze Leeuw van Vlaanderen van Conscience) en Willem van Crèvecoeur en een vijftigtal trouwe edelen zich hadden laten opsluiten, de graaf in de burcht van Compiègne, Robrecht in het slot van Chinon, Willem in dat van Issoudun in Berry en de anderen verspreid over heel het land zond de koning graaf Jacques de Châtillon naar Vlaanderen om het graafschap in zijn koninklijke naam feestelijk te onderdrukken, pardon, te besturen. Die decorverandering speelde niet weinig in de kaarten van de magistraat van meer dan één grote stad, met name van het Gentse Schepenhuis. Een Leliaardsnest dat niet lang voordien een fabelachtig bedrag ponden uitgegeven had om de plechtige intrede van het koninklijk paar te betalen. U kent ze wel : Philippe le Bel en Jeanne de Navarre.

Voorlopig scheen het Gentse "gemeen" er geen zin in te hebben of lie-

Afb. 2. Beleg van het Gravensteen 2 april 1302.

ver de moed te missen om weerstand te bieden aan de patricische overheersing. Tot de baljuw op zondag 1 april 1302 met een weinig appetijtelijke of humoristische aprilvis voor de dag kwam : de aankondiging van een nieuwe, verre van lichte belasting. Aangevoerd door de wevers zouden de ambachtslieden in blok tegen de al te arrogante heren Leliards in verzet komen, zouden ze eens en voor goed hun tanden laten zien. Omdat ze geen gebruik konden maken van de stormklok om 't volk bijeen te roepen – de heren koningsgezinde schepenen waren er de baas over – riepen ze de strijders te wapen middels het slaan op ke-

tels, potten en pannen. Beter kon het teken tot de opstand niet gegeven worden. Achtervolgd door benden verwoede gemeentenaren zochten omtrent 600 partriciërs een toevlucht in 's Gravensteen dat prompt belegerd werd. "Als ge u niet stante pede overgeeft, steken we het kasteel in brand" riepen de belegeraars de belegerden wraakzuchtig toe. Lang hoefden eerstgenoemden op de overgave niet te wachten, want omtrent het middaguur van de daaropvolgende dag deed de koninklijke baljuw de poort van het kasteel openen om de uittocht van de 600 vluchtelingen toe te laten. Die uittocht werd een hartverscheurend schouwspel. Tussen een dubbele haag gevormd door tot de tanden gewapende wevers, volders, schaliedekkers, en wat weet ik al, die aan het kasteel begon en aan het Schepenhuis eindigde, werd de processie in hun hemd gezette heren door een schreeuwend publiek vooruitgeduwd, vooruitgeschopt, vooruitgeslagen, zelfs lafhartig neergestoken. Twee schepenen en elf patriciërs onder wie een Symon de Grutere en een Jordaan Vercelienzone verloren er het leven bij terwijl een honderdtal anderen erg of minder erg gewond werden. Wat de baljuw en de overige schepenen betreft moesten die tegen heug en meug maar tevens onder doodsbedreiging trouw zweren aan de nu "vrijgevochten gemeente". Lang zou de aldus verworven "democratie" van de Gentse stede niet duren. Zelf geschokt door zijn bedreven buitensporigheden vond het overwinning kraaiende volk er niets beters op dan met de staart tussen de pootjes de Châtillons vergevensgezindheid af te smeken. Zodat het kortstondig verslagen patriciaat opnieuw heer en meester werd op het Schepenhuis. Edoch niet voor eeuwig zou dit de Leliaardse plak zwaaien : na de voor hen rampzalige gebeurtenis op het Groeningerveld (11 juli 1302) waaraan Jan Borluut met zijn 700 volgelingen manmoedig deelnamen, mocht het voor goed aftrappen.

De schilderij van het Beleg van 's Gravensteen heeft het moment in beeld gebracht waarop het Gents gemeen dreigt de boel in brand te steken. Zoals u kunt zien is een vuurhaard aangelegd vóór het poortgebouw. Takkebossen liggen te wachten om in de vuurpoel geworpen te worden. Terwijl aangevoerde ladders de bestormende schaliedekkers in staat stelden zich van de ringmuur meester te maken. Een man die boven op de muur post gevat heeft steekt de armen ten hemel om de kameraden te verstaan te geven dat de weg vrij is en de belegerden in de meeste toren gevluht zijn : Zal het nog zin hebben dat die andere kerels met een zware boomstam de massief eiken poort gaan bewerken ? Neen, want even later zal de baljuw boven het donjon de witte vlag doen hijsen. Waarna een einde zal gebracht worden aan een erg te betreuren geweldenaarsbedoening.

*

* *

TWEEDE EVOCATIE Het Rabot

De tandem Fris-Gondry zal maar liefst een tijdsspanne van even 186 jaar overbruggen eer hij zo goed zal zijn ons op een tweede snapshot van Gents militair verleden te vergasten. Niet dat het binnen en buiten onze wallen gedurende die lange tijd zo vredig, rustig en geruisloos toegegaan is !

't Mocht eens waar zijn. Waren onlusten en wapengekletter, aanslagen en expedities misschien geen schering en inslag geweest waar de Leie en de Schelde zo vreedzaam vloeiden ? Bloedige matches geleverd tussen groten en kleinen, rijken en armen, machtigen en naar macht strevendenden : Gavere, Rekelinsbrugge, Westrozebeke. Ook onder 's gelijken stroomde maar al te gemakkelijk stromen bloed : Kwade Maandag; Goede Dissendag, beide uitgevochten op de Vrijdagsmarkt.

Na de tragische dood van hertog Karel de Stoute bij Nancy (5 januari 1477) zouden in 't hertogdom, in 't graafschap, in Gent, opnieuw, voor de zoveelste keer zwarte, of liever, bloedige dagen voor de boeg komen te liggen. Karels dochter, *Maria (van Bourgondië)* zou letterlijk en figuurlijk "du jour au lendemain" een loodzware last op de tengere schouders gelegd worden. Als er in de geschiedenis ooit een vrouw geweest is die de steun van een forse echtgenoot broodnodig had, zal zij wel hertogin Maria geheten hebben. Een man die opgewassen diende te zijn tegen Bourgondiës ervvijand, de Franse koning Lodewijk XI. Aangeduid was die gewenste echtgenoot evenwel niet zo vlug, want intrigerende partijen zorgden er dapper voor dat het meisje niet op een ik en een gij aan DE MAN geraakte. Uiteindelijk viel de keus van het politiek bestel – toevallig ook haar keus – op de zoon van de Duitse keizer Frederik III.

Aanvankelijk schenen de Gentenaars goed over weg te kunnen gaan met de uit de lucht gevallen aartshertog maar al te ras kwamen er kinken in de kabel. De oorzaak van die weersveranderingen ? Hoe langer hoe meer regende het belastingen die de hertog niet voor de strijd tegen de aanvallende Fransen maar wel voor eigen uitgaven gebruikte. De ontevreden Gentenaars, aangevoerd door Jan van Dadizele, eisten het recht op controle te oefenen op het beleid van de financiën. Maximiliaan deed de Gentse voorman vermoorden. Die doodslag werd de laatste druppel die de emmer deed overlopen. De opstand werd geboren. De Gentenaars zochten steun bij en samenwerking met de Franse koning Lodewijk XI, dreven aldus hun hertog zo onmeedogend tegen de muur dat deze verplicht werd met zijn vijand een meer dan vernederend verdrag te sluiten, de bekende Vrede van Atrecht (Arras) 23 december 1482. (Zie "Het eerste Gentse Boek" in G.T. 1983 p. 66-73).

Daarmee was de kous echter niet af en de gelukkige dagen niet teruggekeerd. Integendeel. In september 1487 stelde *Jan van Coppenhole* zich aan het hoofd van de wanhopige, getergde ambachtslieden, die jammer

Afb. 3a. Het Rabot zoals men het kon bewonderen voor de vermindering die het in 1872 onderging. In dat jaar dolf men het onderste gedeelte van het gebouw in omdat de nabijgelegen straat diende opgehoogd te worden. Let op de twee inscripties links en rechts van de plaat waarop de Gentse Leeuw.

genoeg, maar hoe kon het anders, voor de onvermijdelijke rellen — en uitpattingen — zorgden. Resultaat? De partijgangers van het Maximiliaans bewind, de *Monetans* (omdat de aartshertog maar al te kwistig de portemonnaie van 't gemeend aansprak) zetten het hals over kop aan het lopen aldus het Schepenhuis open zettend voor de victorie kraaiende rebellen. Maximiliaan die inmiddels (9 april 1486) tot koning der Romeinen gekroond werd) ging zich natuurlijk niet bij de pakken neerzetten.

Met het recht de kuiperijen van de koning (Karel VIII; 1483-1498) en nog veel meer dan dat vrezend, riep hij de hulp in van zijn keizerlijke papa Frederik. Deze stuurde prompt een talrijk leger om de Gentse opstandelingen mores te leren. Terwijl dit op weg was, gebeurde er in de stad iets heel onverwachts : een keur van Vlaamse edelen kwam het Gents gemeen een hart onder de riem steken : Filips van Kleef, heer van Ravestein die meteen tot leider van het gemeenteleger aangesteld werd; Filips van Bourgondië, heer van Beveren. Verder de heer van Chantraine, Lodewijk van Gruuthuize, Filips vander Stickelen, de heren van Stavele, van Lichtervelde, enz. enz. De daadwerkelijke aanvoerder van het verzet zou overigens *Jan van Coppenhole* blijven.

Men begon de zwakste plek van de verdedigingsgordel te versterken : de noordelijke grens lopend van de Muide tot de Hospitaalpoort. Al wat benen aan het lijf had werd opgetrommeld om al wat kon versleept worden aan te voeren en tot hoge wallen op te stapelen. Vrouwen en kinderen, kreupelen en halfblinden wedijverden om de zwaarste vrachten aarde, stenen, puin hout en ijzer naar het aan de wallen wroetend mansvolk te brengen. Een schouwspel dat zelfs de oudsten onder de ouden nimmer meegemaakt hadden. Na een onverpoosd zwoegen van 3 volle dagen en nachten kwam de gewenste versterking tot stand. Terwijl Frederik en Maximiliaan hun tenten bij Evergem opsloegen, gereed om de stad stormenderhand in te nemen, kwamen zowat duizend Fransen de *Coppenollen* — aldus noemde men de rebellen — ruggesteunen. Wat de Gentenaars gevreesd hadden, een aanval in regel op het Hof ten Walle, zou dank zij hun taaie volharding niet gebeuren. Weliswaar voerde het Duits soldatenvolk links en rechts veeleer schijnaanvallen uit zonder evenwel enig succes te mogen boeken, van een waarachtige bestorming kwam niets in huis. Na zowat gedurende veertig dagen voor dreigende belegeraars gespeeld te hebben vonden keizer en koning het maar best hun matten op te rollen en stilletjes een strategische maar weinig glorieuze reis naar Antwerpen te ondernemen. De klokken van Belfort en kerken mochten triomfantelijk luiden : Gent had zich manmoedig weten te bevrijden (half juni 1488). Die gebeurtenis mocht, meenden de overwinnaars, door de komende geslachten niet vergeten worden. Daarom zou men op de plaats waar het algehele volk die overwinning verwezenlijkte, een blijvende herinnering in het leven roepen die de tand des tijds zou weten te doorstaan. Het RABOT was geboren : twee ronde torens verbonden door een overdekte watering (rabot) die ten onrechte sluis genoemd wordt. (Gent telde in die tijd nog andere versterkte rabotten, o.a. de Tserder-Turre (bij Sint-Baafsabdijen de Cloutorre (in de Ham). Twee in de muur van het Rabot (buitenkant) gemetselde herdenkingsplaten verhalen in 't kort de voor-geschiedenis en de oprichting van het merkwaardig monument. Tussen de platen bevindt zich een derde met het schild met de Gentse Leeuw.

Afb. 3. Bezoek aan de bouw van het Rabot 1 oktober 1488

De in Gotisch schrift gebeitelde tekst luidt aldus :

IN 'T JAER VEERTIEN HONDERT ACHTENTACHTENTICH MEDE
IN WEDEMAENT DEN VIJFSTEN SACRAMENTSdach DAER,
SO SLOECH DE ROEMSCHE KEYSERE, VOOR GHEND DE STEDE
IN EVERGHEM, ENDE LACH ER VEERTIEN DAGHEN NAER.
DE ROEMSCHE CONINC LACH OEC VOOR DE STEDE DAER.
BACHTEN WALLE LAECHT PLAT DOE, MAER HET VIEL TEN BESTEN :
BINNEN DERDEN DAGHE, SACH MER SCOEN EERDEN VESTEN.

HUUT DIEN, ALS MEN NEGHENE EN TACHTENTICH SEYDE
IN WEDEMAENT DERTIENE, SATERDACH WAERACHTICH,
AN DIT WERC MEN DOE DEN EERSTEN STEEN HIER LEYDE,
BIJ DEN REGIERERS, AL DOE IN WETTE VOORDRACHTICH,
IN MEENYNGHEN DE STEDE 'T OMMEMUERNE CRACHTICH,
NAER DEN UUTWYSENE BEGONNEN DEES WEERCX PRESENT,
IN BESCUDDE DEN GOEDEN INSETENE VAN GHEND.

Gondry had op zijn duizendste gemak de inhuldiging van het monument kunnen voorstellen. Veeleer gaf hij er de voorkeur aan ons getuige te laten zijn van de aanbouw ervan. Evenals van de twee ronde torens is ook het metselwerk van het middegebouw voltooid. De torens wachten op hun kegelvormige spitsen; het zadeldak van het middegebouw staat op het punt met schaliën bedekt te worden. Een van de werklieden staat gereed om de mei op het dak te plaatsen. Dat het groepje voornaam uitzijende getabbaarde heren van uit de stad komen wordt verraden door een gedeelte van het Hof ten Walle dat op de achtergrond zichtbaar is: Aan de overkant van de Lieve, waar zich de Keizervest bevindt, staan een paar nieuwsgierigen te genieten van wat aan de overkant van het water aan het gebeuren is. De heren schepenen worden wegwijs gemaakt door niemand anders dan de beruchte *Jan van Coppenhole*. Ook gildedekens schijnen van de partij te zijn, want we herkennen op het eerste gezicht de vaandels van het Sint-Joris- en van het Sint-Antoniushildd.

*

* *

DERDE EVOCATIE Het Spanjaardskasteel

Weer laten de Expo-mannen een kleine 100 jaar verstrijken. Als we voor de derde keer gaan neuzen in Gents soldatesk verleden, komen we in de tijd terecht die jammer genoeg tot walgens toe het gedoe van al wat met het soldatendom enig uitstaans heeft, hartsgrondig beu geworden was. Beu de militaire parades, de sociale woelingen en de andere menselijke miseries die Keizer Karel veertig jaar in beslag genomen doortocht begeleid hadden. Beu wreedheden, verwoestingen en bloedbaden die men de Inquisitie te danken (?) had. Zal de landvoogd Don Louis de Requesens, de veel gematigder opvolger van de vermaledijde hertog van Alva erin slagen het land op wat rust en vrede te trakteren? Met een elitekorps van nauwelijks 1700 man aangevoerd door de bevelhebber van de Gentse Citadel ofte Spanjaardskasteel, kolonel *Christophe de Mondragon*, slaat hij het beleg voor Zierikzee dat ingenomen wordt op 29 juni 1576. Hij zelf beleefde die overwinning niet aangezien hij een paar maanden voordien overleed (5 maart).

De Spaanse overwinning leek wel een slag in het water, want terwijl een aanzienlijk gedeelte van de victorieuze troepen aan het muiten ging en de overige benden zich terugtrokken in de Citadel van Antwerpen en die van Gent, waar luitenant Antoine Alamos Maldonado en Mondragons echtgenote, mevrouw *Guillemette de Chastelet* het bevel voerden, maakten de Staten zich gereed om de Spanjaarden te lijf te gaan. Daartoe stelde Willem van Oranje de hertog van Aarschot en de graaf *Philippe de Lalaing* aan tot aanvoerders van de bevrijdende legermacht.

De inneming van het Gents Kasteel zou evenwel van geen leien dakje lopen. Kenden de belegeraars de sterkte van het garnizoen? Zeker niet, want hadden ze die wél gekend, dan zouden zij voorzeker meer strijdlust aan de dag gelegd hebben. Hoe dan ook moesten de Lalaing en zijn luitenant markgraaf d'Havré ten tonele verschijnen om wat sprankelend leven in de Staatse barak te brengen. Men begon met de op de Sint-Jorispoort uitgevende wallen op te vullen. Ook ditmaal liet het ijverige volk zich niet onbetuigd bij de werkzaamheden. Niet zomaar uit aangenaam tijdverdrijf, maar omdat men vanuit het Kasteel de stad beschoten had en deerlijk gearrangeerd. Het veroorzaakte puin enerzijds en de aarde die tientallen vrijwilligers in de Steendam uit meters diepe loopgrachten opdolven anderzijds zouden door andere mannen, vrouwen en kinderen ijlings Kasteelwaarts gesjouwd worden. Nu maar gewacht op het sein om over te gaan tot de bestorming van de Citadel. Met uit het Sas-van-Gent toegestuurd geschut bestookten de Staatsen het Kasteel dat met de moeder wanhoop weerstand bood. Op zoveel weerstand hadden de Walen van de Lalaing en de Hollanders van Oranje niet gerekend. Kortom op 30 okt. gelukte men erin een van de poorten van het fort in brand te steken. Zal de witte vlag welhaast uitgestoken worden? Ondertussen, bijna gelijktijdig, grepen zowel te Antwerpen als te Gent heel belangrijke, maar heel verscheiden gebeurtenissen plaats. Te Antwerpen waar met name de Spaanse Furie uitbrak (eerste dagen van nov.) en te Gent waar, mede als gevolg van die vreselijke plundering (en de rest) de fameuze *Pacificatie van Gent* tot stand kwam (8 nov.).

Nu werd het voor de belegeraars werkelijk hoog tijd om de Spaanse stier bij de horens te vatten. Reeds 's anderen daags hervatten ze de krijgsvorrichtingen. Zonder meldenswaardig succes. Ook de daarop volgende dag schenen ze maar luttele vooruitgang te boeken want de Spanjaards bleven zich met hand en tand verdedigen, dat wil zeggen dat zelfs vrouwen en kinderen letterlijk en figuurlijk op de bres stonden en hun man stonden bij het laden van de musketten en het werpen van stenen en uitgieten van kokend water. Helaas — voor Antoine de Alamos en de zijnen — moest weldra een einde komen aan dezer taaie uithoudingsvermogen. Op de uitdrukkelijke voorwaarde dat ze ongewapend, doch ongehinderd mochten gaan waren ze bereid het Kasteel in handen te geven van *de Lalaing*.

Een paar dagen daarop (13 nov.) verliet het garnizoen het Kasteel. Groot was de verbazing van de overwinnende Staatsen toen ze vaststelden hoe weinig talrijk de belegerden wel geweest waren. Vooral voor de moed door *Mevrouw de Mondragon* tentoon gespreid deden haar tegenstrevers het petje af. Op 18 nov. vertrok zij, vergezeld van haar twee dochters per legerwagen naar Doornik.

Het eenen ander van wat voorafgaat ziet u tot in het detail op Gondry's tableau. We bevinden ons op het glacis van het Spanjaardskasteel niet ver

Afb. 4. Overgave van het Spanjaardskasteel 11 november 1576.

van de hoofdpoort van het geweldig fort. Op de achtergrond bemerkt u gebouwen die voordien deel uitmaakten van de Sint-Baafsabdij, met name de toren van de abdijkerk (Sint-Baafskerk). Herrie schoppende burgers worden op afstand gehouden door gehelmde soldaten van Oranje. Een kanon dreigt nog steeds de nu mak en hulpeloos geworden Citadel. De opgevulde grachten kunnen we niet zien. Ook niet de neergelaten valbrug die *Mevrouw de Mondragon* en haar dochters met statige tred komen te verlaten. U ziet dat de overwinnende partij waardering en respect voor de moedige vrouw betoont : de Lalaing en een van zijn officieren zijn zelfs zo sportief en ridderlijk tegelijk dat ze de edele dame eerbiedig groeten. De man die een van zijn gewonde krijgers ondersteunt is niemand anders dan de bevelvoerder van het garnizoen, de reeds genoemde edelman Antonio de Alamos.

Valt er na de heuglijke gebeurtenis van de 9de nov. nog andere meldenswaardige feiten te noteren ? Alleen dit : op 3 aug. 1577 besloten de Staten tot de algehele afbraak van het Spanjaardskasteel. Inderdaad zou men er geen gras over laten groeien (bij manier van spreken) want nauwelijks verstreken 3 weken of men sloeg de handen aan het werk om het genomen besluit tot uitvoering te brengen. De gouverneur *Don Juan*, de onderbaljuw en een van de schepenen peuterden plechtstatig en officieel de eerste stenen los van de gevallen reus om onmiddellijk daarop aan wel 10 000 paar handen de opdracht te geven de naar de stad gerichte bolwerken met de grond gelijk te maken... in de verste verte niet vermoedend dat diezelfde bolwerken een poosje later weer zouden opgericht worden.

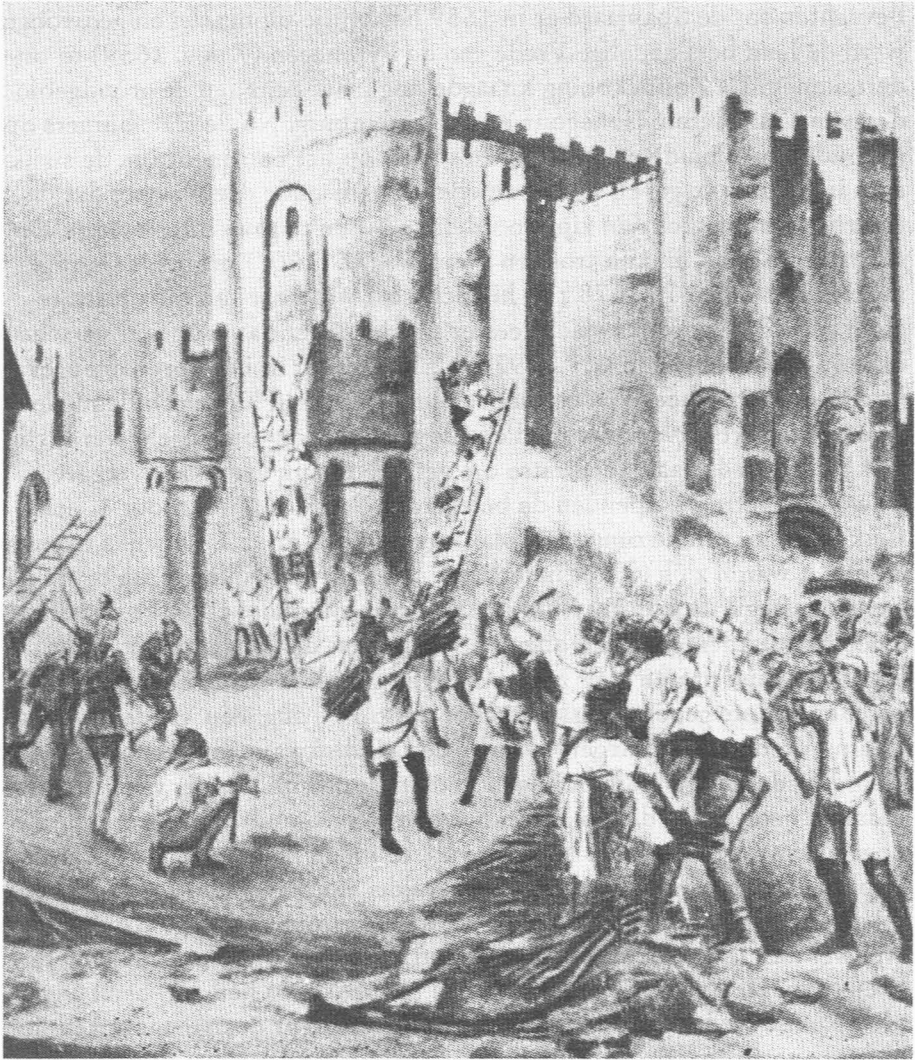
*

* * .

VIERDE EVOCATIE De Sint-Lievenspoort

Reeds op de banken van de lagere school maakten we kennis met de gemeenplaats die zegt dat ons land eeuwen lang voor slagveld van Europa gediend heeft. Dat Frankrijk meer dan eens op dat veld "présent" geroepen heeft werd ons op dezelfde banken in geuren en kleuren diets gemaakt. De ondertekening van de Vrede van Münster (30 jan. 1648) waarbij een streep gezet werd onder de zg. Dertigjarige Oorlog (1618-1648) bracht mee dat in rechte zoals in feite Noord en Zuid van elkaar gescheiden werden. Het Zuiden, de Spaanse Nederlanden, was uit die Vrede niet zonder kleerscheuren vandaan gekomen : het verloor Zeeuws-Vlaanderen, Noord-Brabant en Hollands-Limburg. Gezien uit de Europese hoek werd de Vrede maar door weinig (of geen) vredige dagen opgevolgd. Onze koning *Filips IV* (1621-1665) en zijn Franse concurrenten *Lodewijk XIII* (1614-1643) en *Lodewijk XIV* (1643-1715) bleven elkaar

bevechten tot de Spanjaard er in 1659 het bijtje bij neerlei en gedwongen werd de hem heel nadelige Vrede van de Pyreneeën (7 nov. 1659) te ondertekenen. De Zonnekoning knaagde nog maar eens aan de grondgebieden van Vlaanderen, Henegouwen en Luxemburg. Nu de Habsburgers opgehouden hadden de eerste viool te spelen op het continent om de strijktok in handen te geven van Lodewijk XIV, meende deze laatste dat de tijd rijp was om zich aan zijn noordelijke burenen te gaan interesseren. Een eerste maal zond hij zijn troepen noordwaarts (1667) maar tot Gent geraakten deze niet. In 1678 zou hij zich kost wat kost van die op strategisch gebied belangrijke stad meester maken. Over dat avontuur verscheen het een en het ander in G.T., 1978, blz. 221-246. In het kort samengevat komt het hierop neer : In een soort Blitzkrieg zond hij verschillende legers Gentwaarts ervoor zorgend dat de stad volledig omsingeld werd. Hij zelf kwam op 4 maart terplaatse om getuige te zijn van haar overgave. Gewoonte getrouw openden de belegerden de sluizen waardoor 1. een flink gedeelte van de omgeving blank gezet werd en 2. Lodewijks troepen verplicht waren zich achter inderhaast opgeworpen dijken terug te trekken. Gents strategie mocht ongelukkig niet baten : brandstichtende en vernielende bombardementen dwongen de baljuw en de Magistraat met de koning te gaan praten over het neerleggen van de wapenen. Gelukkig zorgden andere gebeurtenissen ervoor dat op 10 aug. een Vrede tot stand kwam (Vrede van Nijmegen) waarbij een einde kwam aan de oorlog tussen Noord-Nederland en zijn bondgenoten en Frankrijk. Spijtig voor de vele Vlaamse gemeenten die zo erg (moordpartijen, brandstichtingen, plunderingen) vanwege het Frans soldatenvolk te lijden hadden gehad : Assenede, Kaprijke, Evergem, Waarschoot, Bassevelde, Zomergem, enz. enz. Bij die ene aanval op Vlaanderens hoofdstad zou de Zonnige Koning het evenwel niet laten. Gelegenheden waren er te over om hem zijn gang te laten gaan. De Spaanse koning Karel II (1665-1700) had zijn bezittingen (de Spaanse Nederlanden inbegrepen) bij testament overgemaakt aan de kleinzoon van Lodewijk, *Filips V van Anjou*. Dat Franco-Spaans spelletje zag overig Europa slechts met lede ogen aan. Gevolg : natuurlijk een nieuwe oorlog, de zg. Erfenisoorlog (1701-1713), die bij voorkeur op onze grond zal uitgevochten worden : Ramillies, Oudenaarde, Malplaquet, enz. Tot gouverneur ad interim werd de markgraaf van Bedmar, Isidore de la Cueva aangesteld. Deze maakte er werk van om onze stad om te toveren in een waarachtig legerkamp en de naar de stad leidende wegen (Kortrijksesteenweg, Brusselsesteenweg) berijdbaar te maken. Op de koop toe legde hij benoorden het Land van Waas een serieuze verdedigingslinie aan... Die spijtig voor hem in mei 1703 door de Hollandse generaal van Sparre onder de voet gelopen werd. Gent voelde het gevaar full-speed naderen. Allerwegen maakte de paniek zich van de bevolking meester, vooral omdat stromen vluchtelingen komende van Ertvelde, Rodenhuizen, Vinderhout, enz.

Afb. 5. Inneming van de stad door Lodewijk XIV 5 juli 1708.

in de stad veiligheid kwamen zoeken. De Franco-Spaanse legerleiding ontnam Gent grotendeels van zijn troepenmacht zodat de Magistraat alras niets anders overbleef dan de stad te onderwerpen aan de Engelse generaal *Marlborough* (1 juni 1706). De baljuw, Ferdinand Hippolyte *della Faille* gaf er de voorkeur aan de wegtrekkende Fransen te vergezellen.

Aldus zag er de toestand uit op het ogenblik dat Lodewijk besloot een zg. grote slag te slaan. Dat wil zeggen zich van Gent meester te maken. Twee legers zond hij erop af, een aangevoerd door zijn kleinzoon, de hertog van Bourgondië, het ander door de beroemde maarschalk de

Vendôme (1654-1712). Het was eerstgenoemde die belast werd met de inname van Gent. 16 000 man, aangevoerd door de markgraaf de Grimaldi bijgestaan door de kolonel *della Faille* – u weet nog wel, de weggelopen baljuw – zou het karweitje opknappen

della Faille vatte op 5 juli 1708 post vòòr de Sint-Lievenspoort die slechts door een onbeduidend aantal Burgerlijke Wachten verdedigd werd. Nadat een aantal Fransen die beweerden desertie gepleegd te hebben, door de goedgebouwde Burgerlijke Wachten via de Sint-Lievenspoort in de stad gelaten waren, was het voor die kerels een lachertje om de poort voor *della Faille* wagenwijd open te zetten en mogelijk te maken dat deze zich zonder een druppel bloed te vergieten, van de stad meester maakte. Slechts de bezetting van het Spanjaardskasteel (300 man) dacht eraan aan de Fransen weerstand te bieden. Na van weerskanten enkele kanonschoten gewisseld te hebben gaf ook 't Kasteel zich over. Een detail : was de Zonnekoning in 1678 met vrouw en maîtresses en kapelaan aanwezig geweest bij de inname van Gent, in 1708 was hij te veel geplaagd van ziektes en allerhande kwalen om van de Gentse pret (?) te kunnen komen genieten.

Pas in 1713-1714 zou een einde gesteld worden aan een toestand waarvan ons land zolang het slachtoffer geweest was

*

* *

Gondry heeft blijkbaar de gelegenheid aangegrepen om ons een pracht van een stadspoort te laten bewonderen : de statige alhoewel schilderachtige Sint-Lievenspoort op het ogenblik dat ze ingenomen wordt door de soldaten van de "franskiljon" *della Faille*. Een indrukwekkend gebouw dat ons onwillekeurig doet denken aan het Rabot wiens forse hoektorens vervangen zijn door slankere peperbussen.

Het is nog vroeg in de morgen. Een winters zonnetje belicht het gebouw en zijn omgeving. De Burgerlijke Wachten hebben de valbrug neergelaten en de poort geopend zodat de soldaten in stormpas de stad kunnen inpalmen. Om wat lawaai te maken schieten enkele manschappen hun musketten af terwijl kolonel ex-baljuw *della Faille*, de enige bereden krijger, de sabel in de vuist, zijn volk tot de aanval aanvuurt. Veel van de Sint-Lievensvest en de Keizervest krijgen we niet te zien, alleen maar een paar huizen aan laatstgenoemde Vest, een uitkijktoren en in de verte een windmolen.

*

* *

VIJFDE EVOCATIE De citadel

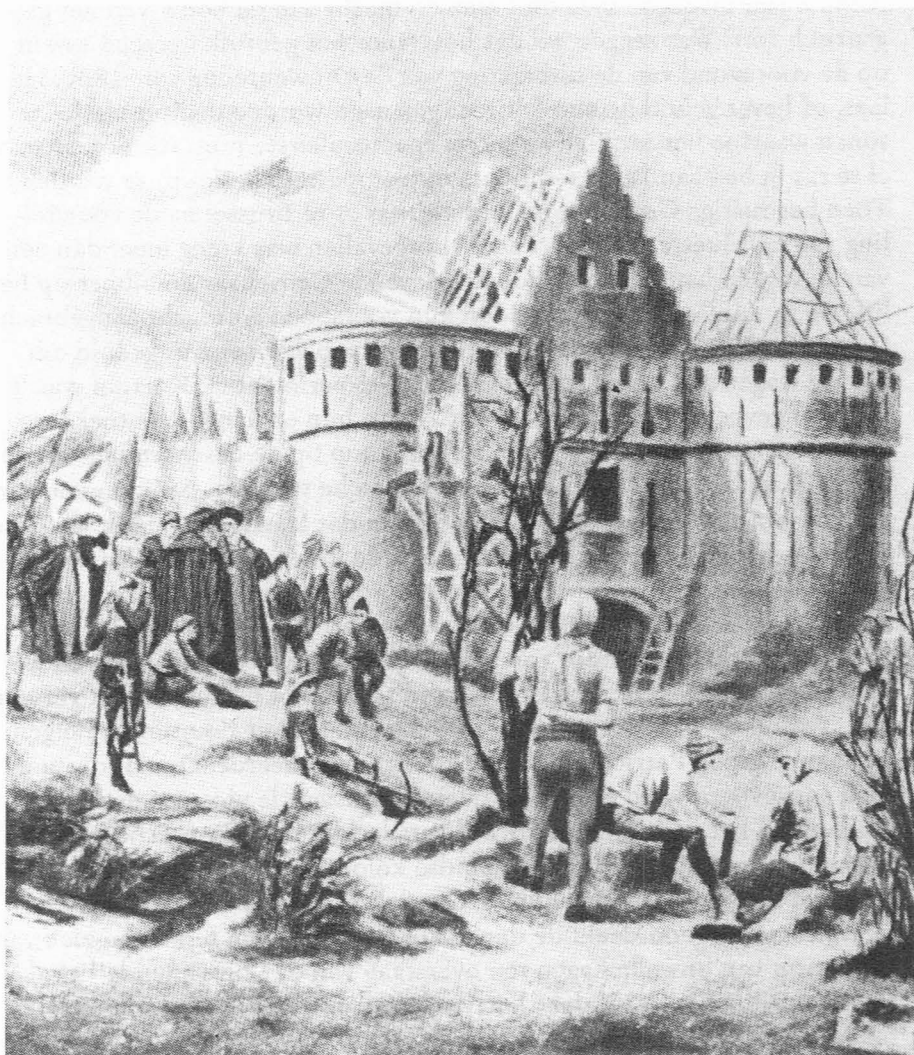
Heel de 18de eeuw droeg ons land de naam van Oostenrijkse Nederlanden. Zowel voor de steden als voor de buiten was dat een rustige, vreedige tijd. Een tijd die ons onwillekeurig de figuur van Maria Theresia in het geheugen roept. Aan die voorspoedige jaren kwam een einde, toen, na het leveren van een resem veldslagen, onze gewesten door Frankrijk aangehecht werden (1795). Onnodig uiteen te doen hoe heilloos die usurpatie voor 's lands landbouw en economie wel was en hoe ruineus voor de bevolking.

Aan die onzalige onderdrukking zou pas een einde komen nadat Napoleon bij Waterloo als bij mirakel een daverende nederlaag toegebracht werd (18 juni 1815) door de verenigde legers van Pruisen, Engeland, Rusland en Holland. Inmiddels, terwijl hier en daar nog dapper gevochten werd, hadden ook de diplomaten van diverse pluimage de ene (papieren) veldslag na de andere geleverd. Reeds tijdens de eerste, in de geschiedenis bekend als Eerste Verdrag van Parijs (30 mei 1814) had men tot de oprichting van een nieuwe staat, Holland en de Oostenrijkse Nederlanden behelzende, besloten. Ook het berucht Weens Congres dat aanving op 18 september 1814 en eindigde op 9 juni 1815, precies ZES dagen vòòr Waterloo, bemoeide zich met de vorming en inrichting van de nieuwe staat. Daar werd o.a. uitgemaakt dat het aangesteld staatshoofd de titel van *Koning der Nederlanden* zou dragen en Willem I zou zijn. Het zg. Tweede Verdrag van Parijs (20 november 1815) bekrachtigde wat voordien te Parijs en te Wenen uit de bus gekomen was.

Vooraf op aandringen van Engeland zou die nieuwe staat een bufferstaat zijn die Frankrijk vanuit het noorden in bedwang diende te houden. Een reeks forten die van Oost naar West het land moest doortrekken zou zo vlug mogelijk dienen gebouwd te worden. Gent werd uitgekozen om met een van die forten bezegeld te worden. Aangeduid werd de plaats waar het Montereyfort gestaan had en dat tot niet veel gediend had. Op 12 april 1819 arriveerde te Gent de Hollandse majoor-ingenieur C.P. Gey van Pittius wie de regering tot het opmaken van de plans belast had. Reeds op 4 mei hadden de eerste nivelleringen plaats. Zo vlot liep het werk van stapel dat de man reeds op 25 juli met zijn voor-ontwerp klaar was. Het definitief ontwerp, platte gronden en bestekken, verwierf weldra de algemene goedkeuring vanwege de Overheid (19 okt. 1819). Dat zelfs staatshoofden zich uitermate interesseerden voor de aan gang zijnde werken, blijkt uit de bezoeken die door Willem I van de kroonprins Frederik (6 okt. 1820) en door de Engelse koning George IV verzeld van Wellington (10 aug. 1820) eraan brachten. Wellington stak meer dan eens de plas over om zich van de groei van het fort te komen vergewissen.

Doch ditmaal gebeurde het bezoek extra officieel. Aan de Brugse Poort werd hij opgewacht door de militaire gouverneur van Vlaanderen, de hertog Bernard van Saxon-Weimar, de militaire bevelhebber luitenant-generaal baron Constant de Rebecque, graaf Philippe de Lens, de burgemeester *Ph. Piers de Raveschoot*, meerdere schepenen en vooraanstaanden onder wie een *Lousbergs* en een *de Smet de Nayer*.

Ter plaatse van de werken aangekomen leidde van Pittius de hoge bezoekers door de doolhof metselwerk en bergen bouwmaterialen. Reeds konden ze zich een precieze gedachte vormen van wat de Citadel op het punt stond te worden. Zelfs wist de geniale leidsman de plaats aan te wijzen waar zich het volgende jaar de ingangspoort zou bevinden. Dezelfde die we nog steeds kunnen bewonderen en passeren.

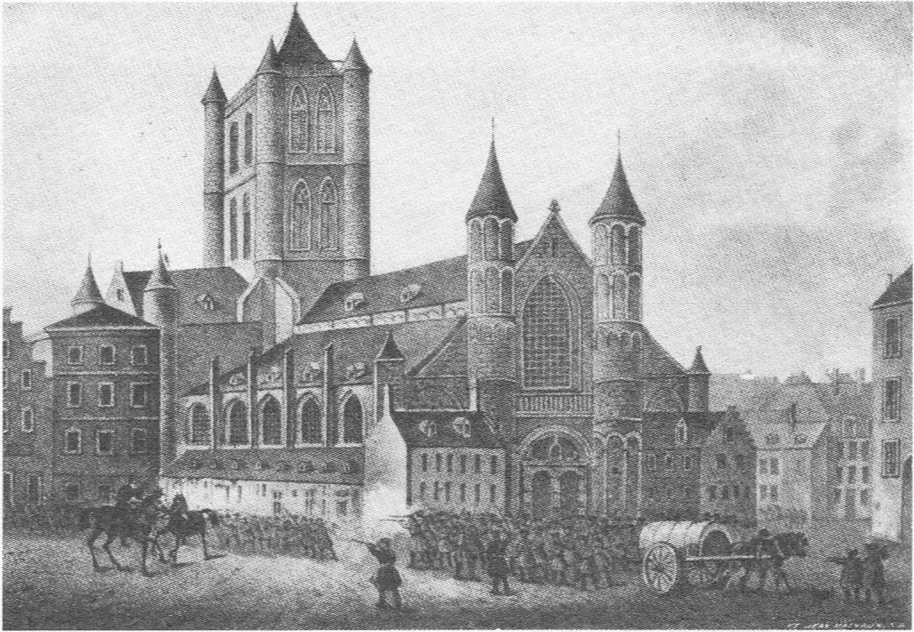

Afb. 6 Bezoek aan de bouw van de Citadel 2 augustus 1825

Het is het bezoek dat op 2 aug. 1825 plaats greep dat Gondry en zijn maats op het doek penseelden. We zien hoe luitenant-generaal Gey van Pittius post gevat heeft op de plek waar voorheen het Montereyfort preikte. Vergezeld van burgemeester de Raveschoot voert hij een gesprek met Wellington. Op een paar passen van het groepje mogen we de aanwezigheid vermoeden van schepen Van Wambeke en industrieel *de Smet de Naeyer*. (Deze laatste zonder enige twijfel een voorvader van de initiatiefnemer van het Diorama). Zelfs de twee dames die zich wat afzijdig houden schijnen geen ogen genoeg te hebben om het geheim van de bijna voltooide gaanderijen te doorgronden. Op de achtergrond, vòòr wat een poort schijnt te zijn wacht de postkoets waarmee Wellington zijn reis zal voortzetten.

Ruim 8 jaar zwoegde men met man en macht aan de bouw van het gigantisch fort. Wat zeggen wil dat het "voor het gebruik" gereed kwam op de vooravond van de uitbarsting van de Omwenteling van 1830. Heelaas, of liever gelukkig, zou het niet gevraagd worden demonstratief te tonen waartoe het in staat was. Zijn spectaculairste prestatie zou er maar al te ras in bestaan "sans tambours ni trompettes" gesloopt te worden. Toen het rustige Gent in sept. vernam wat er te Brussel na de voorstelling van *La Muette de Portici* zoal voorgevallen was kreeg meer dan een van de van de handel of de industrie levende Gentenaar de bibber op het lijf. De zg. Hollandse jaren hadden hun voorspoed en macht aangebracht. U ziet van hier dat zij het niet waren die trappelden van ongeduld om zich te wagen aan tamelijk twijfelachtige experimenten. Kortom was 't met een gevoel van onzekerheid dat ze aan hun en aan Gents toekomst dachten. Hoe dan ook vestigden ze hun hoop op de bescherming van de in de Citadel gelegerde Hollandse en Belgische troepen. Spijtig voor hun vertrouwen zou het maar al te vlug blijken dat laatstgenoemden absoluut onbetrouwbaar waren. Inderdaad bracht de desertie van menige Belg een gevoelige slag toe aan de veeleer gematigde strijd lust van het garnizoen. De gouverneur Van Doorn was de eerste om het hazepad te kiezen gevolgd op 2 okt. door een aanzienlijk gedeelte van de gewapende macht. Een volle week leefde onze stad tussen het hangen en het verwurgen. Tot op 10 okt. een omtrent 700 man sterke uit Fransen en Belgen bestaande groep Patriotten de stad binnen marcheerde. Omdat die eenheid aangevoerd werd door de zuiderse Monsieur le vicomte de Pontécoulant zal het volk 's mans vrijwilligers weldra voor Pontécoulanten uitmaken. Inmiddels had de Hollandse kolonel baron Destombes zich met zijn mannen opgesloten in de Citadel. En had de Stedelijke Overheid het nodig geoordeeld de ongeruste bevolking aan te manen zich van elke vorm van onwelbehagen ten overstaan van de "bevrijdende" invalers te onthouden, want deze herrieschoppende en plunderende heren

Afb. 7. Schermutseling tussen de Burgerlijke Wacht en de Patriotten 15 oktober 1830.

Afb. 8a. Adieu geheimzinnige kazematten die geen einde schenen te hebben. (Foto van de auteur.)

Afb. 8b. Laatste resten van de Citadel gekiekt tijdens de afbraak. Vergelijk de afbeelding met afb. 6. (Foto van de auteur)

werkten feestelijk op de zenuwen van het meer op rust dan op lawaai gestelde volk. Op 13 okt. vingen de Franco-Belgen dan maar het beleg aan van de Citadel doch voorlopig schenen ze maar geen bewijs te kunnen geven van hun krijgskunst. Daarom trokken ze te velde tegen de Burgerlijke Wacht die poogde de excessen van de Parijse toeristen wat in te tomen. Gevolg : schermutselingen die op een paar punten van de stad, op Sint-Pieters en bij de Koornmarkt een weinig plezant leven teweeg brachten. Zes doden en enkele gewonden waren de prijs van het gewapend handgemeen. Zie de prentkaart de schietpartij afbeeldend voorgevallen aan de voet van de Sint-Niklaaskerk. De leden van de Burgerlijke Wacht krijgen volgens de begeleidende tekst "et pour les besoins de la cause" de titel van Orangisten.

Gelukkig tekenden beide partijen enkele dagen daarop (17 okt.) de overgave van de Citadel waarna de Hollandse soldaten het mochten aftrappen naar Antwerpen en de Parijse bemoeials naar andere (en betere) oorden (18 okt).

SLOTWOORD

Al wat ik kom te vertellen is absoluut OUD NIEUWS dat anderen mij voorvertelden. Mijn enige bedoeling bestaat erin liefst LETTERLIJK

dan FIGUURLIJK oude koeien uit de gracht te halen alleen maar hopen
die OUDE KOEIEN nog eenmaal te kunnen zien grazen. niet in een wei-
de maar elders.

M. VAN WESEMAEL

BIBLIOGRAFIE

- V. Fris, Histoire de Gand, Bruxelles, 1913
V. Fris, De oude straatnamen van Gent, Gent 1925
V. Fris, Plans de Gand, Introduction
V. Fris, Diorama militaire, Bruxelles 1913
M. Gysseling, Gent's vroegste Geschiedenis, Gent 1954
A. van Lokeren, De la première enceinte fortifiée de la ville de Gand, Gand, 1843
P.-C. Van der Meersch, Mémoire sur la ville de Gand considérée comme Place
de guerre, Bruxelles 1853-54
De Brugse Poort in Rooigem-Galm z.j.
Livre d'Or de l'Exposition internationale et universelle de Gand par G. Drèze
Gand - Exposition, 10 oct. 1912
-

GEACHTE LEZERS,

Sedert onze oproep tot het inleveren van oude nummers van 'Ghendtsche Tydinghen' in uw bezit, werd het bestuur aangenaam verrast door de ononderbroken schenking of overname van jaargangen of losse nummers.

Deze blijken van sympathie zijn ons recht naar het hart gegaan en veroorloven ons verder beroep te doen op uw begrip om ons verminderd fonds aan te vullen, ten goede van nieuwe lezers, die op hun beurt tot onze grote familie gaan behoren en die van de aantrekkelijkheid van ons tweemaandelijks tijdschrift willen genieten.

Wij verwachten u op het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof huis nr. 46, Sint-Amandsberg, elke zondag van 10 tot 12 u.

Onze dank vooraf.

De bibliothecaresse,

Mevrouw A. VAN GELUWE-EGGERMONT